

*Мемлекеттік
басқарудың
ұйымдастырушылық-
функционалдық
құрылымы*

Басқару органдары аппаратын, оның құрылымдық бөлімшелерін, олардың құқықтық мәртебесін, басқару субъектілерінің арасындағы байланысты ұйымдастыру принципін таңдау осы және басқа факторларға байланысты.

Құрылымдық бөлімшелердің едәуір алуан түрлілігімен (бас дирекциялар, дирекциялар, департаменттер, бөлімдер, секторлар, орталықтар, кеңестер, хатшылықтар және т.б.) басқарушылық байланыстар жалпы, тікелей, тікелей және жедел бағыныштылық қатынастарға түседі.

Мемлекет қоғамның маңызды және күрделі саяси институты ретінде өзінің нақты құрылымы және ішкі салаларды ұйымдастырушылық қызметі бар. Мемлекеттік билікті ұйымдастыру, жалпы бұқара халықты басқару үлкен өнер. Осы жерде қоғамда мемлекеттің арнайы тетіктері қалыптасады.

Демек, мемлекеттің функционалдық қызметін атқаратын мемлекеттік аппарат – қоғамдағы саяси билікті жүзеге асыруды қамтамасыз ететін мемлекеттің өзара байланысты органдар жүйесінен тұрады.

Мемлекеттік аппарат дегеніміз – билік жүргізу және мемлекеттің міндеттерін, функцияларын іс жүзіне асыру үшін кәсіби дайындық негізінде құрылған органдардың жүйесі, оның нышандары: мемлекет қоғамды басқаратын және тек қана қызметпен шұғылданатын адамдардан тұрады; мемлекеттік аппарат мекеме мен органдардың байланыс жүйесі; мемлекет органдарының қызметі ұйымдастырушылық, материалдық және әкімшілік кепілдіктерімен қамсыздандырады; мемлекеттік аппарат азаматтардың заңды мүдделер мен құқықтарын қорғау үшін құрылады.

Мемлекеттік басқару принциптері - бұл мемлекеттік қызмет түрінің негізгі идеялары, ғылыми ережелері. Кейбір авторлар мемлекеттік басқарудың қағидалары оның ғылым мен практикада танылған және сәйкес жағдайларда сипатталатын жағымды заңдылықтары екенін атап өтеді.

Әкімшілік-құқықтық ғылымда оларды топтарға және түрлерге жіктеу жөнінде бірыңғай пікір жоқ. Атап айтқанда, мемлекеттік басқару принциптерінің келесі топтары ажыратылады:

а) *қоғамдық-саяси* (демократия, халықтың қатысуы мемлекеттің басқару қызметі; әр түрлі ұлт өкілдерінің теңдігі; барлығының заң алдындағы теңдігі; заңдылық; жариялылық және қоғамдық пікірді ескеру; объективтілік). Бұл қағидалар тобы оның басқару қызметінің барлық салаларына қолданылатындығымен сипатталады, ал қағидалардың өзі, әдетте, Украина Конституциясында және Украина заңдарында бекітілген;

б) *мемлекеттік басқару аппаратын құрудың ұйымдастырушылық принциптері* (салалық, функционалдық, аумақтық). Олар мемлекеттік органдар арасындағы құзыреттерді анықтауға және бөлуге негіз болып табылады, осылайша параллелизм мен қайталануды болдырмай, тиімді жұмыс істеуі керек біртұтас мемлекеттік механизм құрылады;

в) *мемлекеттік басқару аппараттарының* (қызметінің) *ұйымдастырушылық принциптері* (нормативтік қызмет, бір адамдық басқару, алқалық, басқарушылық жұмысты бөлу, қабылданған шешімдер үшін жауапкершілік, жедел тәуелсіздік). Бұл принциптер тобы нақты мемлекеттік органдар қызметінің мазмұнын анықтауға, басқару процедураларының тиімділігін, басқарушылық шешімдердің тиімділігін қамтамасыз етуге бағытталған

Мемлекет механизмі мынандай органдардан тұрады

Заң шығарушы органдар. ҚР-да өкілетті органдар екіге бөлінеді

Жоғарғы өкілетті орган – парламент; Парламент - бірден-бір заң шығаратын орган

Жергілікті өкілетті органдар - облыстық, аудандық, қалалық маслихаттар

Атқарушы орган

Қазақстанда жоғары атқарушы орган - Үкімет

Жергілікті атқарушы органдар - әкімшіліктер

Сот органдары

Жоғарғы Сот

Жергілікті соттар

Әскери соттар

Мемлекеттік басқару қағидаларын анықтау және негіздеу процесі келесі талаптарға жауап беруі керек:

а) кез келген емес, тек ең маңызды, негізгі, объективті түрде қажет заңдарды, мемлекеттік басқарудың қатынастары мен өзара байланыстарын көрсетуі керек;

б) мемлекеттік басқарудағы тұрақты заңдылықтарды, қатынастар мен өзара байланысты ғана сипаттайды;

в) негізінен мемлекеттік басқаруға ажырамас әлеуметтік құбылыс ретінде тән заңдылықтарды, қатынастар мен өзара байланысты, яғни белгілі бір сипаттан гөрі жалпылықты қамту;

г) мемлекеттік басқарудың ерекшеліктерін, оның басқа басқару түрлерінен айырмашылығын көрсетеді.

Құрылымдық-функционалдық принциптер, соның ішінде:

- құқықтық нормаларды жариялау арқылы функцияларды саралау және бекіту - басқарушылық функцияларды мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару құзыретіне шоғырландыру;
- бір органның құзыретіне кіретін бір ретті басқару функцияларының үйлесімділігін, сондай-ақ осы органның басқару функцияларын олардың ішкі жүйесі шегінде басқа органдардың басқару функцияларымен немесе жалпы алғанда мемлекеттік басқарудың ұйымдастырушылық құрылымымен үйлесімділігін болжайтын үйлесімділік;
- шоғырлану, бұл белгілі бір органды осындай басқарушылық функциялармен және тиісті ресурстармен қамтамасыз етуді қажет етеді, сонда одан шығатын әсерді басқаратын мемлекет басқарылатын объектілерді шынымен кең және қуатты түрде басқарады, ұйымдастырады және реттейді;
- әр түрлі басқару компоненттерінен шығатын басқару функцияларының белгілі бір жиынтығының өз ұйымында қайталануы мен параллелизмге жол бермеуін қамтамасыз етуге бағытталған үйлесімділік;
- басқару жүйесінің сол немесе басқа компоненттеріне түсетін басқару функциялары (әсерлері) саны мен мазмұны жағынан соңғысының әртүрлі басқару қажеттіліктерін қанағаттандыруды талап ететін жеткілікті әртүрлілік;
- бақылау іс-әрекеттерінің нақты қажеттіліктер мен сұраныстарға сәйкестігі.

. Қазақстан Республикасының Конституциясының 3 бабында «Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы – халық. Халық билікті тікелей республикалық референдум және еркін сайлау арқылы жүзеге асырады, сондай-ақ өз билігін жүзеге асыруды мемлекеттік органдарға береді», -деп атап көрсетілген Халық мемлекеттік органдардың қызметтері мен атқаратын функцияларын өкілетті және тікелей демократияның тетіктері арқылы бақылай алады

Конституциялық - Қазақстан Республикасының Конституциясының 14 бабында «Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты, немесе кез-келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды», - деп тең құқықтық идеясы өз шешімін тапқан. Яғни мемлекеттік органдарды қалыптастыруды және олардың құрамында барлық халықтардың қызмет істеуіне тең құқықтың болуы.

Заңдылық – мемлекеттік басқарудың ең негізгі талаптарының бірі. Барлық мемлекеттік органдардың, лауазымды адамдардың және азаматтардың ҚР Конституциясын, оған сәйкес қабылданған барлық нормативтік құқықтық кесімдерді бұлжытпай орындаулары қажет.

Адам және азамат құқықтарының тиімді қорғалуын мемлекеттік органдардың, лауазымды адамдардың қамтамасыз етуі – мемлекеттік лауазымды адамдары, қызметкерлері нормаларды жоғары этикалық дәрежеде орындауы қажет. Қазақстан Республикасы халықаралық құқықтың негізгі қағидаларын мойындай отырып, адам құқығын қорғауды ең басты құндылықтар қатарына көтерді.

- *Билікті бөлу* – билік өзінің бөліну қағидасына сәйкес заң шығарушы, атқарушы және сот билігі болып бөлінеді. Олар бір-бірінің қызметтерін тежемелік және тепе-теңдік жүйе арқылы бақылап отырады.
- *Кәсібилік* – мемлекеттік органдар қызметіне тек ғана білікті және басқару өнерін жетік меңгерген білімді мамандарды тарту. Елімізге ісіне берілген, кәсіби даярланған, басшылық шешім қабылдау аясында бәсекеге түсе алатын қазіргі менеджерлерден тұратын мемлекеттік аппарат қажет..
- *Мемлекет аппаратының ішкі құрылысы* – қатаң тәртіпті, қабылданған шешімдерінің орындалуы немесе орындалмауы үшін қатаң жауап беруі. Халықтың мемлекеттік органдарға және лауазымда адамдарға үлкен сеніммен қарайтындықтан, қабылданған шешімдері үшін жауап берулері ең басты талап болып табылады

Мемлекеттік басқару - бұл мемлекеттің қоғамдағы ұйымдастырушылық - реттеушілік және қызметтік функцияларын орындау мақсатындағы заңдық, атқарушылық, соттық және басқа да биліктік қызметтерін жүзеге асыруы болып табылады.

- Мемлекеттік басқару - бұл мемлекеттің қоғамдағы ұйымдастырушылық - реттеушілік және қызметтік функцияларын орындау мақсатындағы заңдық, атқарушылық, соттық және басқа да биліктік қызметтерін жүзеге асыруы болып табылады.
- Мемлекеттік басқару теориясының мазмұны- қоғамды басқару институты ретіндегі мемлекеттің маңызды функцияларын, оларды жүзеге асырудың заңдылықтары мен қағидаларын оқып үйрену, басқарудың негізі ретіндегі мемлекеттік саясатты ғылыми негіздеу.
- Мемлекеттік басқару теориясының пәні – қоғамды басқарудың саяси құқықтық институты ретіндегі мемлекеттік билік органдарының қызметін және қалыптасатын саяси құқықтық, әлеуметтік қарым-қатынастарды талдау болып табылады